

FORSKNINGSPODDEN #77

FRIDFULLA PLATSER I POST-APOKALYPTISK FIKTION

Gäst: Andreas Nyström
Intervjuare: Magnus Åberg och Nadja Neumann

[00:00]

[Intromusik: Lätt, pianobaserad jazz]

Berättare: Du lyssnar på Forskningspodden från Karlstads universitet. Här möter du forskare som tar dig med på en upptäcktsresa i vetenskapen. Den här podcasten görs av universitetsbiblioteket.

Magnus Åberg: Hej och välkomna. Mitt namn är Magnus.

Nadja Neumann: Och jag heter Nadja.

MÅ: Och med oss idag så har vi Andreas Nyström. Välkommen, Andreas.

Andreas Nyström: Tack så mycket.

MÅ: Du är doktor i engelska, men mer specifikt så handlar väl din forskning om engelsk litteratur.

AN: Ja, det stämmer. Vi har ju två inriktningar på engelska, litteraturvetenskap och språkvetenskap.

MÅ: Ja, och du tillhör den litteraturvetenskapliga falangen då.

AN: Ja, men precis.

MÅ: Och vi ska prata med dig om din doktorsavhandling, och den har ju en fantastiskt vacker titel tycker jag.

AN: Ja, men vad roligt.

MÅ: Så jag måste be att få läsa upp den, jag ska försöka göra den rättvisa också. Den heter *Places of Rest in Worlds of Ruin: Havens in Post-Apocalyptic Fiction*. Kan du börja med att berätta vad avhandlingen handlar om?

AN: Ja, den handlar ju då om fridfulla platser i postapokalyptiska berättelser. Det är ju en genre som har varit väldigt, väldigt populär under väldigt, väldigt många år. Men den har också en väldigt lång historia. Berättelser om civilisationens undergång och fall. Och i dessa berättelser så dyker det väldigt ofta upp dessa fridfulla platser. I allt elände så finns det oaser

eller paradisiska miljöer där karaktärerna kan vila och ta igen sig en stund, och det är just de här platserna som är fokuset i min avhandling.

MÅ: Det är ett väldigt specifikt syfte. Hur fick du idén till att skriva om detta?

AN: Jag har intresserat mig för genren under många, många år. Den har funnits med ända sen barndomen. Så det var ganska tydligt när jag skulle välja mitt forskningsämne att det var just postapokalyptiska berättelser jag ville titta på. Sen har det alltid intresserat mig, den här blandningen: ruiner och elände samtidigt som det i dessa berättelser ofta finns en spirande grönska. Det är ruiner som är överväxta utav växter. Och så den här blandningen av stad och natur. Det var liksom den idén som bar mig in i det här väldigt specifika fokuset på just fridfulla platser.

NN: Hur genomförde du ditt arbete i praktiken?

AN: Ja, som litteraturvetare så innebär det ju oerhört mycket läsning, av väldigt många böcker. Man kan väl säga att jag tog den erfarenhet jag har ifrån genren och breddade och fördjupade den genom att läsa in mig på väldigt många postapokalyptiska berättelser, i jakten på dessa fridfulla platser; se var de dyker upp. I vilken litteratur, i vilka filmer? För jag har ju då valt i min avhandling att inte bara titta på litteratur, utan jag tittar på filmer, tv-serier, böcker, datorspel, olika medier helt enkelt. Så i praktiken: Jag tittar på väldigt mycket film, jag har läst väldigt mycket böcker.

NN: Men var det lite slumpen också, då? Vilka böcker du fastnade för, vilka som visade det du var ute efter - eller hade du på förhand en liten strategi hur du skulle välja materialet?

AN: Nej, snarare det förra du sa där, att när man läser in sig på en genre på det här sättet så börjar man ju se mönster, och sen helt enkelt väljer jag då ut de goda exemplen som finns, som belyser den här tropen som vi säger inom litteraturvetenskap, eller klichén eller tematiken, kring fridfulla platser på ett bra sätt.

NN: Kan du ge lite mer exempel?

AN: Absolut. Det kanske är lättast att ge exempel från filmens värld eftersom de flesta har sett vissa utav de filmerna som jag tar upp i min avhandling. Ett gott exempel är ju den *Mad Max*-film som kom för några år sen som heter *Fury Road*.

MÅ: Den minns jag.

AN: Den minns du, ja. Den är lätt att minnas. Där flyr de ju ifrån en sån här paradisisk miljö, i hopp om att hitta en paradisisk miljö, som mitt i filmen visar sig vara ett träsk. Och då vänder de på klacken och åker tillbaka, och så inser de att där de kom ifrån, det var dit de egentligen ville. Och det är ju en sån paradisisk oasmiljö mitt ute i öknen. Som naturligtvis, när man har gjort sig av med de här otäcka diktatorerna, kanske blir en bättre plats. Så det är ett sånt exempel. Ett lite äldre exempel från 90-talet: i Kevin Costners *Waterworld* så letar de ju efter torra land, vilket de hittar i slutet i form utav en grönskande ö. Så det är den typen utav platser vi pratar om.

[05:17]

MÅ: Är det nånting som finns med som regel i postapokalyptisk fiktion? Alltså de här fridfulla platserna, är det ett konstant inslag?

AN: Inte konstant. Det finns absolut postapokalyptiska berättelser utan fridfulla platser, men de är ju väldigt vanliga. Jag tror de som är lite inlästa på genren och hör mig prata om det här nickar instämmande ganska direkt att den här typen utav miljöer väldigt ofta dyker upp. Så det är absolut inte en nödvändig ingrediens i genren, men den är en ofta förekommande ingrediens i genren.

MÅ: Kan du berätta lite mer om vad de här platserna gör, kanske?

AN: Ja, precis, för det är ju det som är mitt vetenskapliga fokus i avhandlingen, att undersöka de här funktionerna som de här platserna uppvisar. Och jag har då använt mig utav, så att säga, tre olika teoretiska ramverk för att belysa olika funktioner som de här platserna tar i berättelserna. Och det utgör då tre kapitel; de huvudsakliga tre kapitlen i min avhandling är just de här, man kan säga tre olika glasögon, med vilka jag tittar på varför och på vilket sätt de här platserna dyker upp i berättelserna då.

NN: Kan du utveckla lite där?

AN: Absolut, jag förstår. Det måste jag ju naturligtvis göra. Och i ganska breda termer kan jag väl säga då att en funktion är att just diskutera och utmana vår syn på människans förhållande till, och plats i, naturen - vårt förhållande till den icke-mänskliga naturen. Och den fridfulla platsen gör ju det här genom att beskriva en paradisk plats i en ofta väldigt ogästvänlig miljö, så det bygger upp en väldig spänning där mellan de eländiga öknarna eller radioaktiva zonerna och de här ofta gröna och paradiska miljöerna, och pekar väl i mån på vårt behov och beroende utav naturen för vår överlevnad. Så i det här första kapitlet så tittar jag på de här fridfulla platserna ur ett ekokritiskt perspektiv, helt enkelt.

MÅ: Okej. Det är lite som en utopi då, samtidigt, som finns i det.

AN: Ja, absolut. Utopibegreppet är ju komplicerat att grotta ner sig i, i sig. Utopier beskriver ju oftast väldigt välfungerande samhällen som nån form utav motsats till dystopier, medans det här ju är mer på individuell basis. De här fridfulla platserna handlar oftast inte om fungerande samhällen, utan om små öar där man som individ lyckas hitta sin mat och sin säkerhet. Mer liknar det kanske idén om hemmet.

MÅ: Vad var det mer för tematiker du hittade där?

AN: I mitt andra kapitel så tittar jag på spänningen som byggs upp i berättelserna mellan rörelse och vila. Om man vi ska återgå till Mad Max är det jättejättetydligt där, eftersom det är ett bilrace genom öknen. De befinner sig i rörelse, på jakt efter en fridfull plats, och när de kommer till den mitt i filmen så kör de fast i träsket och så stannar det upp. Så de här fridfulla platserna är oftast platser man rör sig emot. Så det finns den här idén om - som jag diskuterar i avhandlingen - ett stillasittande liv, och det nomadiska vagabondlivet där man rör sig runt.

Och i en analys jag gör utav just *Mad Max: Fury Road* så ser man båda de här typerna utav figurer, i det att för Mad Max på slutet är inte den här oasen, citadellet som det heter i filmen, en fridfull plats. Han ger sig ut i öknen igen, för han är då mer av en nomad. Han har inget behov av hemmet. Han är i ständig rörelse. Så den fridfulla platsen här, den dyker upp som en punkt där man kan diskutera om man ska leva i rörelse, eller om man ska leva stationärt.

NN: Är det mer en plats för reflektion då, kan man säga så?

AN: Nej, inte nödvändigtvis. Men det finns ju den här spänningen; det är ju inte så att alla människor är endera nomader eller stillasittande, utan det här finns ju i oss alla, den här önskan att resa, att röra sig bort ifrån nånting. Men vi har ju också idén om att komma tillbaka hem. Att återkomma till den där säkra platsen.

[10:14]

NN: Tryggheten.

AN: Tryggheten, ja, precis. Så det utmanar väl idén om trygghet. Är trygghet att hitta en plats att vara trygg på, eller är trygghet att befinna sig i ständig rörelse?

MÅ: Upplever du att de här fridfulla platserna som du har tittat på är liksom kärnan i berättelsen, eller kan de vara mer perifera? Vilken roll har de för hela berättelsen?

AN: En väldigt bra fråga, tycker jag. Jag skulle nog säga, att i *Mad Max: Fury Road* så utgör den en väldigt central del, med tanke på att det är platsen de flyr ifrån, och att de rör sig mot vad de tror är en fridfull plats som de kallar för "the green place", som visar sig inte vara det. Sen vänder de på klacken och rusar hem igen. Så där i hela filmen - även om den har mycket annan väldigt intressant tematik kring genusfrågor - utgör ju den här fridfulla platsen nån form utav inramning, av hela berättelsen. Men ganska ofta så används också den fridfulla platsen mest som ett väldigt enkelt sätt att avsluta en berättelse på. Jag kallar det ett naivt användande eller sentimentalt användande utav den fridfulla platsen, när det mest utgör en väldigt snabb avslutning utav filmen eller berättelsen.

MÅ: Nu tänker jag genast på filmen *2012* som jag har sett sju gånger tror jag...

AN: Ja, just det!

MÅ: Det är min egen hobbyanalys nu då, men i slutet på den filmen så kommer de ju till Afrika...

AN: Ja, just det.

MÅ: Som är reservatet där mänskligheten får överleva, men som blir väldigt [abrupt], de sista två minuterna på filmen eller nånting sånt.

AN: Ja, men precis, vi har ju även Netflix-filmerna *Bird Box*, där de rusar mot en sån här fridfull plats, och när de väl kommer fram så tar det väl kanske 30 sekunder så är filmen slut.

NN: (Skratt)

MÅ: (Skratt) Ja, just det!

AN: Och den här remaken på *Apornas planet*, den trilogin avslutas också på en fridfull plats, och det beskrivs aldrig riktigt varför de var på väg dit, men helt plötsligt så spricker solen upp och det är en dal och det är träd och det är en sjö, och så avslutas filmen. Så det blir på nåt sätt ett bra sätt att avsluta en berättelse på.

MÅ: Du nämnde att det var tre tematiker som du tittat på.

AN: Ja, men precis. I mitt tredje kapitel då, så analyserar jag just det här - de går ju i varandra, alla de här funktionerna - och där tittar jag på hur den fridfulla platsen kan agera som just slutpunkt, och i vissa fall även en startpunkt, och hur den ramar in berättelsen, och liksom sätter punkt för historien. Berättelsen i nån mån dör samtidigt som ofta en karaktär dör. Det blir på något sätt att, nu kom vi fram till den fridfulla platsen och här naturligtvis så aktiveras ju idéer om paradiset, om himlen, om Edens lustgård; du kommer fram till nån slutpunkt, och slutpunkten är döden. Så du kommer fram till paradiset, och berättelsens slut, och där stänger du boken. Och där får den fridfulla platsen funktionen av att just rama in och begränsa tiden. Att det blir ett avslut precis som romanen som berättarform har ett slut, till skillnad från låt oss säga en målning, eller vissa dikter, som inte har en berättelse med ett slut, utan de bara är. Medans romanen har en start och ett slut och ett händelseförlopp däremellan. Och då blir den här fridfulla platsen ett väldigt kraftfullt sätt att sätta ett rumsligt slut på berättelsen. Det är där du stannar, och du sätter dig ner. Berättelsen avslutas, och det dör.

MÅ: Så tittaren eller läsaren kan få gå vidare med den fasta bilden i huvudet, lite grann.

AN: Ungefär så.

MÅ: Jag funderar på - och det kanske ligger lite utanför ditt fokus - men ser du någon utveckling i hur den här fridfulla platsen har använts i fiktionen? Alltså vilken av de här tre tematikerna som har varit vanligast eller så?

[14:47]

AN: Ja, de går ju i varandra, och ofta överlappar de här tre tematikerna eller funktionerna varandra kraftigt. Så det är ju lite av en abstrahering eller konstruktion jag gör i min forskning för att enklare kunna samtala om det. Men väldigt ofta sker det ett överlapp mellan de här funktionerna. Det är lite svårt att uttala sig om hur den här fridfulla platsen har utvecklats i genren. Det är ett sånt framtida forskningsprojekt som skulle intressera mig ganska stort, för tittar man i äldre litteratur, så dyker den här fridfulla platsen inte upp i lika stor omfattning, och inte lika välartikulerad. Så det finns helt klart nån form utav trend till att använda den mer i genren idag än för hundra år sen.

MÅ: Om vi breddar ännu mer - jag är nyfiken på det här med postapokalyptisk fiktion över huvud taget: Finns det någon startpunkt för den?

AN: Jo men absolut. Eller, man brukar prata om en ickereligiös startpunkt, för pratar vi om tidens slut och civilisationens fall och undergång så är det ju bara att läsa Bibeln som har flera tusen år på nacken, och vi förstår att det här är tankar, tankar om avslut, som människor har burit med sig i tusentals år. Men en så att säga sekulär variant på den här tanken, den startpunkten skulle jag vilja sätta med Mary Shelleys *The Last Man*, en roman från tidigt 1800-tal. Det är ju hon som även skrev *Frankenstein*. Det finns en del diktverk före Mary Shelley, men det är absolut en startpunkt man skulle kunna utse.

MÅ: Intressant, och sen har det funnits med sen dess, alltså.

AN: Sen har det funnits med sen dess. Och det är ju lite intressant då, i dessa tider, att just i *The Last Man*, det som får mänskligheten att gå under där är ett virus.

MÅ: Aha. Jag tänkte nästan komma in på det. Just det här med postapokalyps i dessa tider, som du säger. Vad är liksom statusen för genren idag? Är det mer intresse eller mindre intresse på grund av att vi har liksom lätt anstrykning av apokalyps i den tid vi lever i?

AN: Jag skulle nog säga att genren har varit populär långt innan pandemin nu. Den har haft ökad popularitet. Zombie-genren är ju väldigt nära kopplad till postapokalyps naturligtvis. Men det är lite svårt att mäta just under senaste året om postapokalyps. Netflix vet nog!

NN: (Skratt)

MÅ: (Skratt) Ja, just det.

AN: I deras algoritmer ser de vad folk tittar på. Men i genren finns ju absolut en anstrykning av att den gör sig aktuell i de tidsperioder som skapar dessa berättelser. Det är ju naturligtvis så att på 60-talet så dök det upp väldigt mycket romaner kring kärnvapenkatastrofer. Men samtidigt så ska man inte dra för stora växlar på det eftersom - som jag sa - även den första romanen i genren, Mary Shelleys *The Last Man*, handlade om virus. Och det är ju naturligtvis nånting som har återkommit. Tittar vi på Atwoods *MaddAddam*-trilogi så har den virus och klimatförändringar som de huvudsakliga anledningarna till katastrofen. Så det finns absolut en anstrykning av samtidsrelevans, eller att man plockar upp: Vad är det vi är rädda för ska avsluta vår civilisation idag?

NN: Men du, Andreas. Vem hoppas du kommer läsa avhandlingen?

AN: Ja, jag hoppas ju att alla som intresserar sig för genren och för spekulativ fiktion i bred bemärkelse, både forskare och icke-forskare, ska intressera sig för avhandlingen. Jag har försökt att skriva avhandlingen på ett tillgängligt sätt, så jag hoppas att även icke-akademiker ska kunna ta till sig i alla fall de bredare penseldragen i forskningen, och de slutsatser jag drar.

NN: Och du var redan lite inne på det förut, för du har lite planer för framtiden - har du lust att säga nåt om det?

AN: Ja, men absolut. Att undersöka just den fridfulla platsens kronologi eller historia vore väldigt spännande, som jag nämnde där. I övrigt så är det kanske närmast att försöka utveckla vissa utav resonemangen i avhandlingen till enskilda artiklar, och publicera enskilda artiklar på idéer som gömmer sig i fotnötterna, så att säga.

NN: Om det är nån som har blivit nyfiken nu och själv vill bli doktorand, har du några bra tips där?

AN: Ja, absolut så ska man ta alla chanser att forskarutbilda sig ifall man är det minsta intresserad. Det är fantastiskt givande, väldigt, väldigt roligt - bland det bästa jag har gjort.

MÅ: Jag tycker det är lite intressant också att du... Du pratar om att det är engelsk litteratur men du blandar ju materialen ganska friskt här också. Man måste inte begränsa sig till böcker om man nu inte skulle vilja det, uppenbarligen då, eller?

AN: Nej precis. Huvudfokus i min avhandling är ju just litteratur, men jag plockar ju även in andra berättelser, för som litteraturvetare är man ju intresserad av berättelser, av fiktion, och den hittar man ju idag i en väldigt stor mängd av medier. Det är inte bara romanformen längre som bär på berättelser.

MÅ: Nej, det är spännande.

NN: Och där vill jag tacka dig varmt för att du gästade Forskningspodden idag.

AN: Tack så mycket.

NN: Det var jättekul att ha dig med. Och lycka till med ditt fortsatta arbete. Kanske finns tillfälle att prata mer om det här i framtiden.

AN: Ja, men det hoppas jag.

NN: Och tack också till er som har lyssnat, och välkommen tillbaka.

[Slutmusik: Lätt, pianobaserad jazz]

Berättare:

Du har lyssnat på Forskningspodden från Karlstads universitet. Den här podcasten görs av universitetsbiblioteket. Alla avsnitt hittar du på kau.se/forskningspodden.